

مقاله پژوهشی: شناسایی ابعاد و مولفه‌های امنیت با بهره‌گیری از قرآن

کریم

علیرضا علی‌اکبری رنانی^۱، روح‌اله تولایی^۲، ابوالفضل محمدی^۳ و سیدعابد رضایی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۴

چکیده

امنیت، از مهم‌ترین نیازهای هر جامعه و اولین اهداف تشکیل دولت‌ها و حکومت‌هاست؛ در ادبیات علمی، مفهوم «امنیت ملی» در ابعاد مختلفی مانند اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و غیره تعریف شده است. این نوع دسته‌بندی، مشکلاتی از قبیل هم‌پوشانی موضوعات و بخشی‌نگری را در بر دارد. به همین دلیل، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مفهوم عام «امنیت» و ارائه افزایی جدید از این مفهوم، به مطالعه و بررسی قرآن کریم و تفسیر المیزان پرداخته است. در این راستا، ۴۲۶ آیه مرتبط با ابعاد امنیت، با روش تدبّر در قرآن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد که ابعاد اصلی امنیت عبارتند از: ۱. امنیت از حیث تهدیدهای ناظر به فرد: شامل مؤلفه‌های آسایش جسم مثل «خوراک» و «پوشش»، آرامش روان مثل «عدم خداآواری» و «سستی و ناراحتی نسبت به دشمن»؛ ۲. امنیت از حیث روابط بین مردم در یک اجتماع: شامل مؤلفه‌های مرتبط با تعاملات اقتصادی مانند «ربا» و «کم‌فروشی»، مؤلفه‌های مرتبط با تعاملات غیراقتصادی مانند «دروغ» و «تفرقه»؛ ۳. امنیت از حیث روابط بین مردم و حاکمیت: شامل مؤلفه‌های «عدم وجود رهبر»، «ظلم حاکم ظالم»، و «عدم تکریم و پیروی از حاکم عادل»؛ ۴. امنیت از حیث روابط بین جبهه ایمان و جبهه‌های کفر: شامل مؤلفه‌های سخت مانند «هدف از قتال» و «شرایط و لوازم قتال»، و مؤلفه‌های نرم مانند «منع از راه خدا» و «تحریف دین»؛ ۵. امنیت از حیث رابطه با محیط زیست: شامل مؤلفه‌های «آب و هوا»، «آب»، «رویدنی‌ها»، «جانوران» و «بلاهای طبیعی».

کلیدواژه‌ها: امنیت، امنیت ملی، ابعاد امنیت، قرآن کریم.

^۱ دانشجوی دکتری خط‌مشی‌گذاری عمومی، دانشکده مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی، دانشگاه جامع امام حسین ع، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، رایانامه: a.aliakbari@iran.ir
^۲ دانشیار دانشکده مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی، دانشگاه جامع امام حسین ع، تهران، ایران، رایانامه: tavallaee.r@gmail.com
^۳ دانشیار دانشکده مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی، دانشگاه جامع امام حسین ع، تهران، ایران، رایانامه: abdemotlagh@gmail.com
^۴ استادیار دانشکده مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی، دانشگاه جامع امام حسین ع، تهران، ایران، رایانامه: seyedabed@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

تامین امنیت، مهمترین نیاز هر جامعه است (روشندل، ۱۳۹۹: ۳). بشر از ابتدا با مساله امنیت مواجه بوده است. امنیت برای او، ابتدا معنای ساده‌ای داشت اما با گذشت زمان و پیچیده شدن زندگی، این مفهوم نیز گسترده‌تر و پیچیده‌تر شد (محمدا ف و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۸). هر چند امنیت به معنای عام، از جمله نیازهای بشر از ابتدا بوده و هست، اما آنچه امروزه در ادبیات علمی رایج می‌باشد، مفهوم «امنیت ملی» است. زیرا امنیت نتیجه حکمرانی است (صدرانیا، ۱۳۹۹: ۱۱۶) و از اولین اهداف تشکیل دولت‌ها، ایجاد امنیت برای کشور و حراست از منافع آن می‌باشد. بدون وجود امنیت ملی سایر وظایف و فعالیت‌های دولت‌ها قابل انجام نیست (یگانگی و عبایی، ۱۳۹۹: ۴۸). اهمیت امنیت ملی به میزانی است که برخی وجود آن را پیش‌شرط تحقق سایر اهداف یک کشور دانسته‌اند (محمدا ف و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۵). امنیت ملی در ابعاد مختلف، باعث رشد و شکوفایی می‌شود. احساس امنیت، یکی از عناصر بالندگی یک جامعه و بستر ساز رشد، توسعه و ثبات جامعه می‌باشد (نظم‌فر، علوی و عشقی، ۱۳۹۷: ۱۳۸) و بدون وجود امنیت، استعدادها و خلاقیت‌ها امکان بروز پیدا نمی‌کنند (غریاق زندی، ۱۳۹۲: ۸).

همان‌طور که بیان شد، تامین امنیت ملی، اولین و اصلی‌ترین کارویژه هر دولت و حکومتی قلمداد می‌شود. بنابراین یکی از مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی حکومت‌ها، میزان تامین و تضمین منافع و امنیت ملی است (ملکشاهی و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۷۱). میان امنیت ملی و قدرت یک کشور، رابطه‌ای مستقیم وجود دارد (باهوش فاردقی، ۱۳۹۶: ۱۰۶). قدرت ملی توانایی‌های مادی و معنوی حکومت‌ها و کشورهاست و شامل مجموعه عواملی است که به آنها کمک می‌کند تا رفتار دیگران را تحت نفوذ خود قرار دهند. توان دفاعی، تابعی از قدرت ملی و ترکیبی از توان نظامی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی می‌باشد و در برابر تهدیدات، قابلیت دفاع، پایداری و امنیت را فراهم می‌آورد (ترابی و علی اکبری رنایی، ۱۴۰۰: ۱۰).

با توجه به هزینه، خسارت و تلفات زیاد در جنگ‌های متعارف (سخت)، کشورهای مختلف ترجیح می‌دهند از ابزارهای دیگری از قبیل؛ رسانه‌ها، محصولات فرهنگی، نفوذ در دستگاه‌های اداری و سیاسی، اهرم‌های اقتصادی و مواردی مانند این‌ها برای اعمال قدرت استفاده نمایند. بنابراین امروزه با تغییر در ماهیت قدرت، مرز و امنیت، متغیرهای بسیاری در معادله امنیت یک کشور، در سطوح مختلف ملی و فراملی موثرند که اغلب از نوع نرم و شامل ابعاد اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می‌باشند. بنابراین امنیت نرم نسبت به امنیت سخت، اهمیت بیشتری یافته است (بصیری و افشاری، ۱۴۰۰: ۸۹۸). در امنیت نرم مرز میان جنگ و صلح مبهم و نامشخص است؛ زیرا دولت‌ها به‌طور رسمی علیه یکدیگر اعلان جنگ نمی‌کنند. از این‌رو قوانین جنگ نیز تغییر یافته و استفاده یکپارچه از نیروهای نظامی و غیرنظامی امری ضروری می‌نماید (کوشکی، افشاری بدرلو و بروایه، ۱۴۰۰: ۵۵).

نتیجه آن که هر چند نوع تهدیدها و تقابل میان جوامع دچار تغییر و تحول شده، اما امنیت ملی همچنان مهم‌ترین و ابتدایی‌ترین دغدغه ملت‌ها و مسئولیت دولت‌ها است. این امر در رابطه با جمهوری اسلامی ایران، با حکومتی اسلامی و مردمی مسلمان که به واسطه ماهیت توحیدی آن دارای دشمنان بالقوه و بالفعل می‌باشد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۱۵۰)، اهمیت مضاعف پیدا می‌کند. از این‌رو شناخت نظم‌یافته تهدیدها و عوامل مخل امنیت ملی و فهم بهتر نسبت به آن، می‌تواند به بهبود اقدامات دفاعی کشور کمک کند. تلاش‌هایی که تاکنون برای نظم‌دهی به مفهوم امنیت ملی و مقوله‌های ذیل آن صورت گرفته، عمدتاً تقسیم‌بندی‌های موضوعی را شامل می‌شود. این امر چالش‌هایی را در حوزه تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی به‌وجود می‌آورد؛ از جمله آنکه اتخاذ تصمیمی در یک حوزه ممکن است تأثیراتی در حوزه دیگر داشته باشد؛ درحالی‌که این موضوع توسط تصمیم‌گیران نادیده گرفته شده است. به عنوان مثال، سیاستی در حوزه اقتصادی وضع می‌شود که اثرات مخرب فرهنگی دارد و سبب ایجاد تهدید در این حوزه می‌شود. پس مسئله تحقیق، دستیابی به نوعی تقسیم‌بندی از انواع مختلف امنیت است که نقش سودمندتری در تصمیم‌گیری‌های دفاعی و امنیتی ایفا کرده و همپوشانی‌های تقسیم‌بندی موضوعی را کاهش دهد.

از سوی دیگر، دو دیدگاه متضاد نسبت به حدود دخالت دولت‌ها در امور جامعه وجود دارد؛ ۱- دیدگاه دولت حداقلی و دیگری ۲- دولت حداکثری، که در دو سر یک طیف قرار می‌گیرند. در دیدگاه حداقلی نسبت به وظایف دولت، مأموریت اصلی دولت «تامین امنیت» جامعه تعریف شده است. یعنی دولت‌ها تنها مکلف به دفع تهدیدهای کشور می‌باشند. اما سوال اینجاست که آیا این تهدیدها صرفاً به تهدیدهای نظامی از سوی جوامع دیگر محدود می‌شود؟ یا تهدیدهای یک کشور دارای ابعاد، شئون و سطوح متفاوت می‌باشد؟ آیا اقدامات دفاعی دولت‌ها و حکومت‌ها منحصرأ در حوزه آمادگی‌های نظامی است یا باید متناسب با تهدیدهای گوناگون، تدابیر دفاعی مختلفی اندیشیده شود؟

با توجه به آنچه گفته شد و اذعان به این نکته که امنیت مفهومی اعم از امنیت ملی است، اما با هدف بازشناسی و تعریف دقیق‌تر مفهوم «امنیت»، معنای عام این مفهوم مبنای پرسش تحقیق حاضر قرار می‌گیرد. در این راستا، پژوهش حاضر در پی شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های امنیت در قالب الگویی جامع است که بتواند در تصمیم‌گیری‌ها کمک‌کننده باشد. به این منظور قرآن کریم به عنوان منبع اصلی هدایت، محور مطالعه و بررسی قرار گرفته؛ زیرا به آنچه درست‌تر و استوارتر است هدایت می‌کند (همان، ج ۱۳: ۶۲). این بدان جهت است که این دین، خیر دنیا و آخرت ملت خود را تامین و تضمین نموده و قائم بر اصلاح حال معاش و معاد ایشان است؛ و این نیست مگر به‌خاطر این که اسلام، موافق با مقتضیات فطرت انسانی است که خداوند بر اساس آن، او را خلق کرده و مجهز به ابزاری فرموده که او را به سوی غایت و هدف از خلقتش و سعادت‌ی که برایش در نظر گرفته شده راهنمایی می‌کند (همان، ج ۱۳: ۶۳). بنابراین هدف تحقیق پیش‌رو عبارت است از:

- احصاء مؤلفه‌های امنیت از قرآن کریم
- دسته‌بندی مؤلفه‌ها و شناسایی ابعاد اصلی امنیت
- با توجه به اهداف مذکور، سوالات این پژوهش به صورت زیر مطرح می‌شود:
- مؤلفه‌های امنیت در قرآن کریم شامل چه مواردی است؟
- ابعاد اصلی امنیت در قرآن کریم چیست؟

۱. مبانی نظری

الف- تعریف مفاهیم

امنیت ملی:

همان‌طور که پیشتر نیز بیان شد، مفهوم «امنیت» با «امنیت ملی» متفاوت است. مسئله امنیت از جمله مسائلی است که بشر از ابتدای خلقت با آن مواجه بوده و برای دستیابی به آن تلاش کرده، اما مفهوم امنیت ملی، در سال‌های اخیر و همزمان با پیدایش دولت‌های ملی معمول شده (روشندل، ۱۳۹۹: ۵) و به تبع در ادبیات علمی نیز مورد استفاده قرار گرفته است. از این‌رو، در ادامه مفهوم امنیت ملی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

امنیت ملی عبارت است از توانایی جامعه در جهت تامین و صیانت از موجودیت فیزیکی، زیستی و معیشتی، فرهنگی و ارزشی مردم و سرزمین، ارتقا و بهینه‌سازی آن و تعقیب و تضمین منافع ملی در دوران جنگ و صلح در قبال تهدیدهای داخلی و خارجی (یوسفی جویباری، صیدی محمدی و فتاحی، ۱۳۹۱: ۱۳۲). امنیت ملی یعنی دستیابی به شرایطی که به یک کشور امکان می‌دهد از تهدیدهای بالقوه یا بالفعل خارجی و نفوذ سیاسی و اقتصادی بیگانه در امان باشد و در راه پیش‌برد امر توسعه اقتصادی، اجتماعی و انسانی و تامین وحدت و موجودیت کشور و رفاه عامه فارغ از مداخله بیگانه گام بردارد (روشندل، ۱۳۹۹: ۱۳). امنیت ملی عبارت است از امکان تعقیب آزادانه و مستقلانه هدف‌های ملی و فقدان خطر جدی برای منافع اساسی و حیاتی یک کشور (جهانی، ۱۳۹۲: ۹). تعریف امنیت ملی دارای دو وجه سلبی به معنی رفع یا تقلیل تهدیدها و ایجابی به معنی ارتقا و بهبود وضعیت یک جامعه از نظر ابعاد مختلف می‌باشد (یوسفی جویباری، صیدی محمدی و فتاحی، ۱۳۹۱: ۱۳۳). در معنای سنتی، امنیت به معنای دفع یا فقدان تهدید قلمداد می‌شد، اما معنای جدید امنیت بیان‌گر اقدامات ایجابی برای پیش‌گیری از تهدیدها است. هدف دیدگاه سنتی از امنیت، حفظ سرزمین و حکومت بود اما هدف رویکرد نوین، حفظ جامعه و انسجام اجتماعی است (صادقی جقه، ۱۴۰۰: ۷۴). یک ملت،

هنگامی امنیت دارد که در صورت اجتناب از جنگ بتواند ارزش های اساسی خود را حفظ کند و در صورت اقدام به جنگ بتواند آن را پیش ببرد (یگانگی و عبایی، ۱۳۹۹: ۴۹). امنیت دو معنای عینی و ذهنی دارد؛ در معنای عینی آن، امنیت به معنای عدم تهدید نسبت به ارزش های کسب شده است و در معنای ذهنی، امنیت یعنی عدم ترس و هراس از اینکه ارزش های کسب شده مورد حمله قرار بگیرند (بصیری و افشاری، ۱۴۰۰: ۱۹۶). برخی از ویژگی های امنیت ملی عبارتند از: ۱- نسبی بودن: یعنی هیچ کشوری به طور مطلق دارای امنیت کامل نیست. ۲- موسّع و فراگیر بودن: امنیت صرفاً محدود به مسائل نظامی نیست و دارای ابعاد چندگانه است. ۳- ذهنی بودن: امنیت یک احساس و یک امر روانی و ذهنی است که ممکن است در شرایط مختلف و تهدیدهای گوناگون، متغیر باشد. ۴- حاصل جمع جبری صفر: افزایش قدرت ملی و امنیت یک کشور موجب ضعف و ناامنی در کشور یا کشورهای دیگر است. ۵- رابطه امنیت با قدرت ملی: امنیت از طریق افزایش تمام ابعاد قدرت ملی و ایجاد توازن در آنها تحصیل، تامین و حفظ می شود (محمداف، اشرافی و حافظی صفت، ۱۴۰۰: ۶۶). ممکن است امنیت ملی در سطوح مختلفی تفسیر شود: امنیت ملی در سطح ۱- افراد جامعه، ۲- دولت ها و ۳- جهانی و بین المللی (ریبیعی، ۱۳۸۲: ۱۲۵). در تقسیم بندی دیگری، امنیت ملی به سطوح محلی، ملی، منطقه ای و بین المللی تقسیم می گردد (زندى و سیاه بالایی، ۱۳۹۹: ۲۱۷) یا به طور کامل تر، می توان از ۱- امنیت فردی ۲- امنیت خانوادگی ۳- امنیت محلی ۴- امنیت شهری ۵- امنیت ملی و کشوری ۶- امنیت منطقه ای و ۷- امنیت جهانی و بین المللی نام برد (محمداف، اشرافی و حافظی صفت، ۱۴۰۰: ۶۲). کلانتری امنیت را به سه سطح کلی تقسیم نموده است: ۱- امنیت جهانی، ۲- امنیت بین المللی و ۳- امنیت ملی (کلانتری، ۱۳۹۹: ۲۶۲)

امنیت ملی را هم به عنوان هدف و هم به عنوان وسیله می توان تعریف نمود. از جهتی هدف است، زیرا تلاش زیادی برای تامین آن توسط جوامع مختلف صورت می گیرد. با تامین رفاه و آسایش مردم است که امنیت کسب می شود. از جهت دیگر وسیله است، زیرا مقدمه تحقق اهداف دیگر بوده و نیل به بسیاری از اهداف دیگر در یک جامعه منوط به

وجود امنیت می‌باشد (جهانی، ۱۳۹۲: ۸) (روشندل، ۱۳۹۹: ۱۶). اهداف اصلی امنیت ملی عبارتند از: ۱- حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور ۲- تحقق رفاه مردم و ثبات سیاسی کشور ۳- حفظ و اشاعه ارزش‌های ملی و اعتقادی ۴- فراهم کردن امکان فراغت خاطر نسبت به تهدیدهای احتمالی (همان: ۱۸).

به عقیده برخی صاحب‌نظران، اعضای جامعه علاوه بر برخورداری از امنیت، در تامین آن نیز حق مشارکت دارند. به عبارت دیگر امنیت با همکاری بخش‌های مختلف عمومی و خصوصی قابل تامین است. تعاریف جدید از مفهوم امنیت ملی، علاوه بر دولت‌ها برای شهروندان و جامعه نیز نقش مهمی قائل شده‌اند. هرچند دولت‌ها را همچنان مرجع امنیت برمی‌شمارند، اما ایجاد و رفع تهدیدها به یک دولت محدود نمی‌شود. در این نگاه دولت‌ها نقش توانمندساز، سیاست‌گذار و بهره‌بردار از مجموعه‌های غیردولتی را دارند. باین حال، علی‌رغم اینکه امروزه حکومت‌های ملی در اثر تقویت عوامل فروملی و فراملی محدود شده‌اند، اما همچنان مرجع اصلی در ایجاد امنیت هستند (صادقی جقه، ۱۴۰۰: ۷۴).

در دوران پس از جنگ سرد، امنیت مفهومی تازه پیدا کرد. امنیت ملی دیگر منحصر به مسائل نظامی نیست و مفهومی چندجانبه تلقی می‌شود (یگانگی و عبایی، ۱۳۹۹: ۵۶). به عبارت دیگر، امنیت ملی یک کلیت غیر قابل تفکیک است و ابعاد مختلف اقتصادی، نظامی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دارد (یوسفی جویباری، صیدی محمدی و فتاحی، ۱۳۹۱: ۱۲۳). دسته‌بندی‌های مختلفی از ابعاد امنیت ارائه شده است؛ اکثر پژوهش‌ها، ابعاد امنیت را به صورت زیر تقسیم نموده‌اند (بصیری و افشاری، ۱۴۰۰: ۸۹۷؛ یگانگی و عبایی، ۱۳۹۹: ۵۰ و یوسفی جویباری، صیدی محمدی و فتاحی، ۱۳۹۱: ۱۳۳):

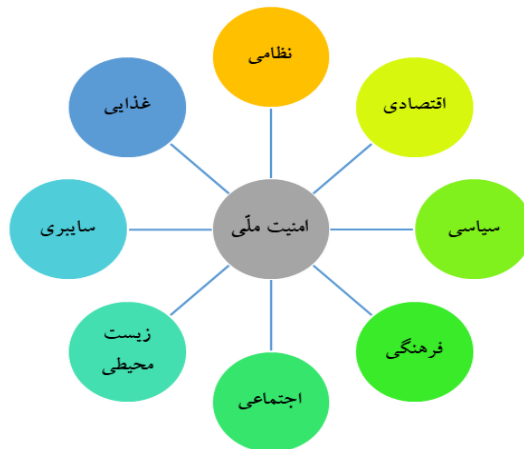
۱- امنیت سیاسی: ناظر بر صیانت از مشروعیت، یکپارچگی و قدرت اعمال اراده حکومت‌ها است و گستره آن، از امنیت یک نظام سیاسی، حاکمیت و دولت تا مسائل خاص سیاسی را شامل می‌شود. ۲- امنیت اقتصادی: یعنی قابلیت پاسخگویی به مطالبات معیشتی و رفاهی مردم و اجتناب از بروز نارضایتی‌های اقتصادی. امروزه چالش‌های اقتصادی جایگزین چالش‌های نظامی شده‌اند؛ به طوری که هدف بسیاری از

نزاع‌ها و جنگ‌های بزرگ و کوچک، کسب منافع اقتصادی است. ۳- امنیت نظامی: اصلی‌ترین نوع امنیت است و بر مفاهیم جنگ، زور و ابزارهای آن تمرکز دارد. هدف آن جلوگیری از بروز جنگ و پیروزی در آن، در صورت وقوع است. تهدیدات نظامی از بالاترین درجه اهمیت برخوردارند و دارای اولویت‌اند. زیرا این نوع از تهدیدات می‌تواند دستاوردهای جوامع در حوزه‌های دیگر را نیز از بین ببرد. ۴- امنیت منابع و زیست محیطی: به معنی عدم تهدید و تعرض و فقدان خطر در مورد محیط زیست به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع حیات بشر است. هوا، خاک، آب، گیاهان و درختان و موجودات زنده از موضوعات مورد توجه در امنیت زیست محیطی است. به‌طور مثال در موضوع هیدروپولیتیک، آب مولفه اصلی قدرت است و کم‌آبی تاثیرات قابل توجهی در ابعاد گوناگون به خصوص بر توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها داشته و عاملی تعیین کننده در قدرت سیاسی است (نادری، گودرزی و امام‌جمعه‌زاده، ۱۴۰۲: ۱۵۶).

۵- امنیت اجتماعی: می‌توان امنیت اجتماعی را توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های اساسی‌اش، در شرایط تغییر یا تهدید تعریف نمود. دال محوری امنیت اجتماعی، هویت جامعه و بر هویت جمعی در مقیاس بزرگ مانند هویت‌های مذهبی یا قومی متمرکز است. مصادیق آن شامل مواردی مانند ناهنجاری‌های اجتماعی، قتل، سرقت، اعتیاد، مسائل قومی و... می‌باشد. ۶- امنیت فرهنگی: بعد اجتماعی و فرهنگی امنیت، به معنای حراست از یکپارچگی و تمامیت ارزشی، اعتقادی، سنت‌ها و هویت موجود یک جامعه می‌باشد. فرهنگ و به‌طور خاص مذهب، به عنوان عامل امنیت‌ساز در دولت‌های ملی و امنیت سوز در مناقشات میان دولت‌ها مطرح بوده است.

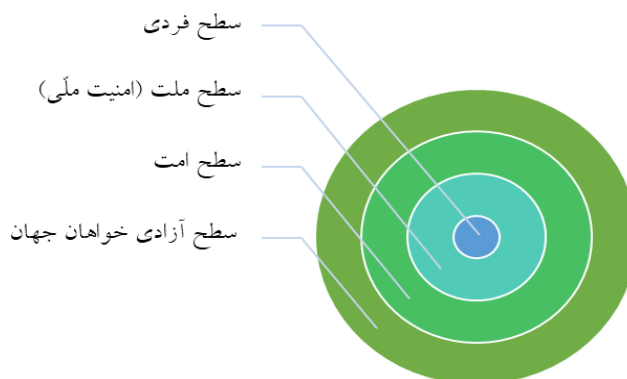
موارد مذکور مبتنی بر حوزه‌ی موضوعی دسته‌بندی و افراز گردیده‌اند؛ علاوه بر این موارد، باتوجه به اهمیت و تاثیر دو نوع از انواع امنیت با عناوین «امنیت سایبری» و «امنیت غذایی»، علی‌رغم آنکه ممکن است با موارد فوق اشتراکاتی داشته باشند و یا ذیل یکی از آنها قرار بگیرند، به این دو نیز به‌صورت مجزا اشاره می‌شود: ۱- امنیت سایبری: فضای سایبر، از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای بین‌المللی متصل به هم و داده‌های مربوط به آنها

تشکیل می‌شود (کریمی قهرودی، معین آزاد و کریمی قهرودی، ۱۴۰۲). به موازات توسعه فزاینده استفاده از فضای مجازی و فناوری‌های مرتبط با آن، تهدیدات سایبری نیز گسترش یافت. امنیت فضای مجازی یکی از انواع امنیت ملی بوده و تهدیدهای ایجاد شده در فضای مجازی قادر است حوزه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اقتصادی را در سطوح فردی و اجتماعی تحت تاثیر قرار دهد. باتوجه به آسیب‌پذیری‌های این عامل مهم، مصون‌سازی کشور از تهدیدات اطلاعاتی یکی از ابعاد مهم امنیت ملی است. ۲- امنیت غذایی: عبارت است از دسترسی فیزیکی و اقتصادی همه مردم به مواد غذایی مورد نیاز.

شکل ۱: الگوی مفهومی ابعاد مختلف امنیت ملی در ادبیات علمی

مبتنی بر تحقیقات مرتبط با رویکرد اسلامی، به‌طور کلی انسان با دو نوع تهدید؛ ۱- درونی (اندیشه، ذهنیات و اراده) ۲- بیرونی؛ ناشی از بقیه انسان‌ها و طبیعت، مواجه است. برای تحقق امنیت و آرامش فردی و عمومی، رفع هر دو نوع تهدید درونی، جهاد اکبر و بیرونی، جهاد اصغر ضروری است (علویان و محمدی‌راد، ۱۳۹۹: ۱۵۲). در این رویکرد، امنیت را می‌توان در دو سطح ملی (درون‌مرزی) و ایدئولوژیکی (فرامرزی) تعریف کرد. در این رویکرد، مرزهای جغرافیایی اعتباری بوده و آنچه اصالت دارد، مرزهای اعتقادی است. بنابراین دولت اسلامی علاوه بر حفظ و گسترش امنیت داخلی، مسئولیت‌های فراملی نیز دارد. در این راستا، سطوح امنیت مبتنی بر تفکر عبارت است از: امنیت فرد، امنیت ملت، امنیت امت و امنیت آزادی‌خواهان (علویان و محمدی‌راد، ۱۳۹۹: ۱۵۴):

شکل ۲: سطوح مختلف امنیت در رویکرد اسلامی

ب- پیشینه تحقیق

در جدول شماره یک، اطلاعات تعدادی از تحقیقاتی که تاکنون موضوع امنیت در قرآن را مورد بررسی قرار داده‌اند همراه با وجوه اختلاف و اشتراک تحقیق حاضر با تحقیقات گذشته بیان گردیده است.

جدول ۱: پیشینه پژوهش

عنوان پژوهش	پدیدآور و سال انتشار	خلاصه پژوهش
«امنیت در قرآن»	اسلامی (۱۳۸۵)	پس از بیان مقدماتی در رابطه با امنیت شامل عوامل ایجاد امنیت، تهدیدات امنیت و تعریف امنیت، انواع امنیت را از حیث مرجع امنیت (واحد تحلیل) برمی‌شمارد که به چهار دسته اصلی تقسیم می‌شود: ۱. امنیت فردی، ۲. امنیت در خانواده، ۳. امنیت جمعی (ملی) و ۴. امنیت جهانی (فراملی). سپس امنیت را از جهت موضوع، محتوا و مفهوم به پانزده بخش تقسیم می‌کند: ۱. امنیت روانی، ۲. امنیت اعتقادی، ۳. امنیت علمی، ۴. امنیت اطلاعات و اخبار، ۵. امنیت اقتصادی، ۶. امنیت قضایی، ۷. امنیت اجتماعی، ۸. امنیت سیاسی، ۹. امنیت اداری، ۱۰. امنیت مکانی یا جغرافیایی، ۱۱. امنیت دریایی، ۱۲. امنیت نظامی، ۱۳. امنیت زیست محیطی، ۱۴. امنیت در حوزه رهبری و ۱۵. امنیت در زمان طاعوت.

عنوان پژوهش	پدیدآور و سال انتشار	خلاصه پژوهش
«امنیت و ابعاد آن در قرآن کریم»	منصورى (۱۳۸۵)	ابعاد امنیت عبارتند از: ۱. امنیت عبادی، به معنی آسایش لازم برای انجام اعمال عبادی بندگان ۲. امنیت جانی، ناظر به اهمیت حفظ جان انسان‌ها ۳. امنیت آزاد زیستن، مرتبط با برده و ملوک شدن، اخراج و بیرون رانده شدن و بطور کلی حق طبیعی انسان برای آزادی ۴. امنیت خانواده و حریم خصوصی افراد، ناظر به اذن گرفتن هنگام ورود به منزل و حریم افراد، یا تجسس در امور دیگران و ۵. امنیت اقتصادی، مرتبط با فراوانی روزی حلال، سرقت، خوردن مال دیگران، ربا.
«امنیت و ابعاد آن در قرآن»	اخوان کاظمی (۱۳۸۶)	مقاله تلاش نموده تا مفهوم، ابعاد و انواع امنیت را با استفاده از آیات قرآن تشریح کند. انواع و ابعاد امنیت عبارتند از: ۱. امنیت معنوی؛ که سرچشمه اصلی امنیت بوده و در ایمان به خدا و کسب رضای الهی محقق می‌شود ۲. امنیت فردی و اجتماعی؛ امنیت فردی به معنی حالتی در فرد بدون احساس ترس از آسیب دیدن یا از دست دادن جان، مال یا آبروی خود بوده و امنیت اجتماعی یعنی امنیت جان، مال، آبرو یا موقعیت شخص از جانب عوامل اجتماعی! ۳. امنیت سیاسی و نظامی؛ امنیت اجتماعی به دنبال ایجاد امنیت و آسایش زیست جمعی افراد از طریق قوانین و حکومت است، امنیت سیاسی نیز به معنی تامین آرامش توسط حاکمیت برای شهروان خود از طریق مقابله با تهدیدهای خارجی است. ۴. امنیت اقتصادی؛ یعنی مردم در اموالشان امنیت داشته باشند ۵. امنیت حقوقی یا قضایی؛ اشاره به اعتماد شهروندان به قوه قضاییه و التزام به قانون و تساوی همه افراد در برابر قانون دارد.
«بررسی مناسبات ایمان و امنیت در قرآن، با تکیه بر نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبائی»	لکزایی (۱۳۸۹)	نویسنده این مقاله تلاش کرده تا به این پرسش پاسخ دهد: از نظر قرآن چه نسبتی میان ایمان و امنیت برقرار است؟ او این فرضیه را مطرح می‌کند که ایمان از طریق تحقق ارزش‌ها در فرد و جامعه بویژه عدالت و نفی ظلم، امنیت حقیقی را تامین می‌کند. در این پژوهش جهت آزمون فرضیه از نظریه ادراکات اعتباری علامه و اصل استخدام بهره گرفته شده است. نویسنده در نهایت با استفاده از نظریه علامه طباطبائی این گونه پاسخ می‌دهد: باید به یک قانون متوسل شد و از میان همه قوانین موجود، شریعت الهی چون سازگار با فطرت بشر است بهترین گزینه می‌باشد. بنابراین ایمان، علت امنیت می‌باشد.

عنوان پژوهش	پدیدآور و سال انتشار	خلاصه پژوهش
«مفهوم امنیت ایمانی در قرآن کریم»	(غرایاق زندی، ۱۳۸۹)	این پژوهش مفهوم امنیت را طبق قرآن، امنیت ایمانی یا امنیت مبتنی بر ایمان به خداوند معرفی می‌کند. مطابق فرضیه این پژوهش، مرجع و معیار این امنیت، ایمان می‌باشد. زیرا ایمان از کانونی‌ترین مفاهیم قرآنی است که تمام حیات این دنیایی و آن دنیایی بر آن استوار است. همچنین محل امن دنیا و عقبی، اصول امنیت ایمانی، ابزارهای تحقق امنیت ایمانی، و قواعد امنیت ایمانی از جمله موضوعاتی است که در این تحقیق به آنها پرداخته شده است.
«مؤلفه‌های امنیت پایدار از منظر قرآن کریم»	(سهرابی، ۱۳۹۷)	امنیت پایدار به معنای تحقق همه مولفه‌های داخلی و خارجی ثبات در جامعه تعریف شده و برای شناسایی مولفه‌های آن، قرآن کریم مبنای کار قرار گرفته است. طبق الگوی این پژوهش، مولفه‌های امنیت پایدار در قالب چهار بعد آموزه‌های تربیتی، امنیت داخلی، امنیت خارجی، و تهدیدهای امنیتی ترسیم شده است.
«امنیت ملی در قرآن کریم»	کاویانی (۱۳۹۸)	در این مقاله با تعریف امنیت ملی به عنوان امنیت یک جامعه انسانی که ذیل حکومت و در سرزمین مشخصی زیست می‌کنند، قریه را به عنوان مفهوم قرآنی یک جامعه انسانی در نظر گرفته و به استناد قرآن، مبنای تحلیل خود را شهر مکه در زمان صدر اسلام قرار داده است. محقق با ذکر ابعاد پنج‌گانه نظامی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی امنیت ملی، تهدیدهای نظامی، زیست محیطی و سیاسی مکه را نفی نموده و این طور نتیجه می‌گیرد که فقط تهدید اجتماعی و اقتصادی در شهر امن مورد توجه قرآن قرار گرفته و مصداق عینی پیدا کرده است.

وجه مشترک این تحقیق با تحقیقات قبلی این است که همه آنها با هدف تبیین مفهوم امنیت یا امنیت ملی، قرآن را به عنوان مبنا مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند، اما تفاوت پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین این است که این تحقیق دسته‌بندی متفاوتی نسبت به سایر دسته‌بندی‌ها و الگوها ارائه نموده است. عمده تحقیقات مرتبط با موضوع این پژوهش، به دسته‌بندی متعارف موضوعی روی آورده‌اند؛ نکته‌ای که مساله پژوهش حاضر نیز ناشی از همین نوع نگاه به ابعاد امنیت است و همان‌طور که در مبانی نظری به تاثیر و تأثر موضوعات

مختلف بر هم و همپوشانی‌های آنها اشاره شد. این نگرش در عمل تصمیم‌گیران را به مشکلاتی دچار می‌کند. در این تحقیق، دو منطق افراز سطح و موضوع به صورت توأمان مبنای کار قرار گرفته است. به نظر می‌رسد دسته‌بندی ارائه شده نقش مؤثرتری در تدوین خط‌مشی‌های دفاعی و امنیتی داشته باشد، چرا که کاستی‌های دسته‌بندی‌های صرفاً موضوعی (که همان بخشی‌نگری است) را ندارد. ثانیاً اکثر قریب به اتفاق پژوهش‌های پیشین، به ارائه ابعاد بسنده کرده‌اند اما در تحقیق حاضر علاوه بر ابعاد اصلی، مولفه‌های امنیت نیز احصاء شده است. بنابراین نوآوری پژوهش حاضر ۱- در ارائه دسته‌بندی جدید و متفاوت با بقیه پژوهش‌ها، و ۲- در احصاء مؤلفه‌های امنیت ذیل ابعاد اصلی آن می‌باشد.

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر، از نظر هدف پژوهشی اکتشافی و از نظر نوع، در زمره پژوهش‌های بنیادین محسوب می‌شود. هم‌چنین روش این پژوهش با توجه به ماهیت داده‌های آن، کیفی بوده و این داده‌ها از طریق مطالعه کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند. داده‌های به‌دست آمده با رویکرد استقرایی و مبتنی بر روش تدبّر در قرآن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و جامعه مورد بررسی، قرآن کریم و تفسیر المیزان بوده و در نهایت اعتبارسنجی یافته‌ها از طریق مصاحبه با خبرگان انجام گرفته است.

تحقیق و تدبر موضوعی در آیات قرآن کریم یکی از سنت‌های علمای شیعه بوده و بزرگانی چون علامه طباطبائی، شهید صدر و شهید مطهری بر آن صحه گذاشته‌اند. تحقیق و تدبر در قرآن با تفسیر قرآن متفاوت است. چنین نیست که استفاده از قرآن محدود به عالمان و مفسران قرآن است. تدبر مقدمه تفسیر می‌باشد، اما لازم است یافته‌های تدبری به تفاسیر علما عرضه شود و منطبق بر روایات و عقل سلیم مبنای عمل فردی و اجتماعی قرار گیرد (امامی و جوادی ۱۴۰۰: ۵۴). با بررسی تحقیقاتی که تاکنون در قرآن کریم صورت گرفته است مشخص می‌شود که پنج راهبرد اصلی برای تدبر در قرآن احصاء وجود دارد: ۱- راهبرد آیه‌محور: متمرکز بر کلیدواژه‌ها و مشتقات مرتبط با موضوع تحقیق

در کل قرآن؛ ۲- راهبرد سیاق‌محور: متمرکز بر یک یا چند آیه به صورت منفرد؛ ۳- راهبرد سوره‌محور: متمرکز بر سوره یا سوره‌های خاص، بجای موضوع یا مساله خاص؛ ۴- راهبرد داستان‌محور: متمرکز بر داستان‌های قرآنی و نکات مستتر در آن؛ ۵- راهبرد مساله‌محور: واسازی مساله توسط پژوهشگر، سپس عرضه آن به کل قرآن مرور در تک تک آیات قرآن به‌طور کامل (همان: ۵۶).

بنابراین راهبرد اصلی تحقیق حاضر، مساله‌محور می‌باشد؛ برای بهره‌گیری از راهبرد مسئله‌محور، طی کردن گام‌های زیر ضرورت دارد:

۱- انتخاب موضوع پژوهش ۲- شناخت و تعریف دقیق مساله ۳- تدوین مساله یا مسائل ۴- عرضه مساله به قرآن با تاکید بر مرور کامل کل قرآن و تدبیر در تک‌تک آیات ۵- نگارش نکات تدبیری ذیل هر آیه ۶- دسته‌بندی مفهومی نکات تدبیری ذیل مقولات کلی‌تر ۷- ایجاد شبکه مفهومی از مقولات برای پاسخ به مساله. این راهبرد، مقید به آیه، سیاق، سوره و حتی داستان‌های قرآن نیست بلکه مقید به مسئله‌هایی می‌باشد که محقق آنها را از ادبیات تحقیق در دانش مدیریت، استخراج و منقح کرده است (لطیفی، ۱۳۹۰: ۴۴).

روش تدبیر در قرآن، تا حدودی مشابه نظریه داده بنیاد و تحلیل مضمون است، اما تفاوت‌هایی با آنها دارد که موجب کاربست بهتر این روش در تجزیه و تحلیل آیات قرآن می‌شود؛ اول این که روش تدبیر در قرآن ملزم به دسته‌بندی سه مرحله‌ای در طبقه‌بندی و برچسب‌گذاری از مفاهیم قرآن نیست، بلکه به اقتضای محتوا ممکن است این مراحل کمتر یا بیشتر شود؛ دوم این که در دو روش داده‌بنیاد و تحلیل مضمون، برچسب‌گذاری مفهومی مستلزم فهم مستقیم از متن (تصریح شده یا ضمنی) می‌باشد. درحالی‌که در روش تدبیر، آنچه ملاک است دلالت آیه به یک مفهوم می‌باشد، چه آن مفهوم به‌طور صریح یا ضمنی ذکر شده باشد چه نشده باشد. در این راستا، شأن نزول و یا جزئیات ذکر نشده از واقعه مورد اشاره در آیه نیز مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. سومین دلیل این است که در دو روش مذکور، دسته‌بندی‌ها مبتنی بر قرابت معنایی برچسب‌های مفهومی و تکرار یک

مضمون شکل می‌گیرد. به بیان دیگر، تکرار یک مضمون سبب ایجاد یک دسته جدید معنایی با برجسب مفهومی مشخص می‌گردد. باتوجه به وحیانی بودن قرآن کریم کلام، گزاره‌های احصا شده از این مصحف شریف در حکم یک مفهوم متقن و حتمی است؛ حتی اگر یک مرتبه و در یک آیه کوتاه به این گزاره اشاره شده باشد. البته این امر به صحت استنباط محقق از قرآن بستگی دارد. در این راستا ابعاد و مؤلفه‌های امنیت که در این تحقیق از قرآن به دست آمد، به پنج نفر از خبرگانی که در حوزه‌های علوم قرآنی، دفاعی و امنیتی، سیاسی و مدیریتی (اساتید حوزه و دانشگاه) تخصص داشتند عرضه شده و پس از اعمال اصلاحات لازم به تایید ایشان رسیده است.

۳. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

یافته‌های استنباطی بخش کیفی

الف- آمار توصیفی

برای شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های امنیت در قرآن، لازم است ابتدا معنا و مفهوم امنیت تبیین و مشخص شود تا مبتنی بر این معنا، آیات قرآن مورد بررسی قرار گیرد. بدین منظور تلاش گردید تا مفهوم امنیت نیز از قرآن استخراج شود. در آیه ۱۱۲ سوره نحل، خدای تعالی در مثلی، قریه‌ای را شرح می‌دهد که تمامی احتیاجات اهلس را فراهم نموده و این نعمت‌ها را با فرستادن پیغمبری برایشان تمام کرده و به حد کمال رسانده است. آن پیغمبر، ایشان را به آنچه مایه صلاح دنیا و آخرتشان است، دعوت می‌نماید. به بیان دیگر، سه صفت برای قریه مورد مثل ذکر می‌کند که متعاقب هم هستند، چیزی که هست وسطی آنها که مساله اطمینان باشد به منزله رابطه میان دو صفت دیگر است، چون هر قریه‌ای که تصور شود، وقتی امنیت داشت و از هجوم اشرار و غارتگران، خونریزی‌ها، اسارت زن و بچه،

^۱ وَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَ الْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

چپاول اموال و همچنین از هجوم حوادث طبیعی (زلزله، سیل و ...) ایمن شد، ساکنان اطمینان و آرامش یافته و دیگر مجبور به جلای وطن و تفرق نمی‌شوند. از کمال اطمینان، صفت سوم پدید می‌آید و آن این است که رزق آن قریه فراوان و ارزان می‌گردد. چون از همه قراء و شهرستان‌های اطراف آذوقه به آنجا حمل می‌شود. دیگر مردم مجبور نمی‌شوند زحمت سفر و غربت را تحمل نموده و برای طلب رزق و کسب آن بیابان‌ها و دریاها را زیر پا گذاشته و مشقت‌های طاقت‌فرسایی را تحمل کنند. پس اتّصاف قریه به این سه صفت (امن، اطمینان و سرازیر شدن رزق به آنجا از هر طرف) تمامی نعمت‌های مادی و صوری را برای اهل آن جمع کرده است و بزودی خدای سبحان نعمت‌های معنوی را در آیه بعدی که می‌فرماید: «وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ» بر آن نعمت‌ها اضافه می‌فرماید، پس این قریه قریه‌ای است که نعمت‌های مادی و معنوی آن تام و کامل بوده است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۲: ۵۲۲). در آیه ۱۲۶ سوره بقره^۱ حکایت دعای حضرت ابراهیم (ع) ذکر شده که از پروردگارش درخواست نمود به اهل مکه امنیت و رزق ارزانی بدارد و خداوند دعایش را مستجاب کرد (همان، ج ۱: ۴۲۵). همچنین در آیه ۳۵ سوره ابراهیم^۲، آن حضرت دعایی مشابه به درگاه پروردگار عرضه داشته و در هر دو مورد، مقصود از امنیتی که آن جناب درخواست کرده امنیت تشریعی است، نه تکوینی. مقصود این است که قانونی امنیت این شهر را تضمین کند، نه اینکه هر که خواست امنیت آن را بر هم زند، برای مثال دستش بخشکد و همین امنیت، نعمت بسیار بزرگ و بلکه از بزرگترین نعمت‌هایی است که خداوند بر بندگان خود انعام کرده است (همان، ج ۱۲: ۹۹). در آیه ۶۷ سوره عنکبوت^۳ - طور بیان شده است که: «آیا نمی‌نگرند که ما حرم امنی درست کردیم، که ساکنین آن در

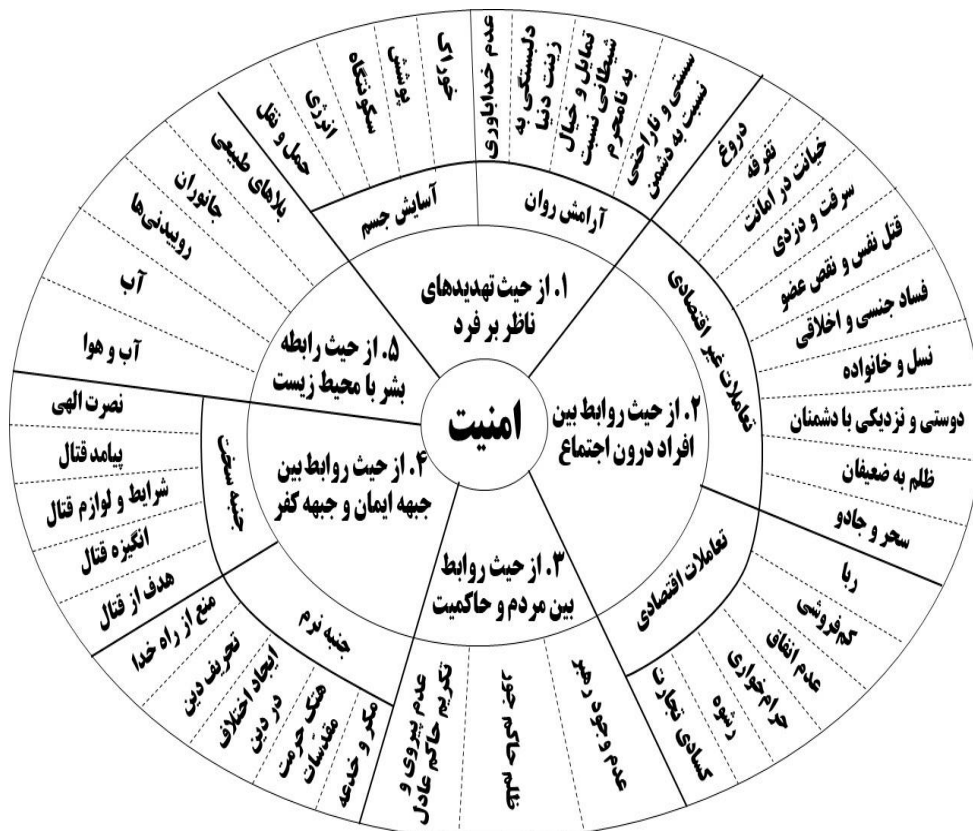
۱ وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَّ ارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرٰتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَّ الْاٰخِرِ قَالَ وَّ مَنْ كَفَرَ فَاَمَتَّعُهُ قَلِيْلًا ثُمَّ اَصْحَرْتُهُۥٓ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَّ بَشِّرَ الْمَصِيْرَ

۲ وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَّ اجْنُبْنِي وَّ بَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ

۳ اَوْ لَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّ يَتَخَفَتِ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ اَفِالْبٰطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَّ يَنْعَمُ اللّٰهُ يَكْفُرُوْنَ

معرض قتل و اسارت قرار نمی‌گیرند، و اموالشان غارت نمی‌شود، با اینکه بیرون این شهر مردم مشغول غارت و چپاول یکدیگرند؟» چون آن روز عرب کارش غارت یک‌دیگر بود، از چپاول‌گری امرار معاش می‌کرد و همواره این قبیله به آن قبیله حمله می‌کرد، می‌کشت و اسیر می‌گرفت، و لیکن با همه این احوال شهر مکه را محترم شمرده و به ساکنین این شهر کاری نداشت (همان، ج ۱۶: ۲۲۶). آیه ۳ سوره تین^۱ نیز مزیت مکه نسبت به سه سرزمین پیش‌گفته را (دمشق، بیت المقدس و طور سینا) امنیت آن بر می‌شمارد. بلد امینش خواند. چون امنیت یکی از خواصی است که برای حرم تشریع شده، و هیچ جای دیگر دنیا چنین حکمی برایش تشریع نشده. این حرم سرزمینی است که خانه کعبه در آن واقع است (همان، ج ۲۰: ۵۳۹). مفردات راغب نیز کلمه امن (ریشه واژه امنیت) را به معنای آرامش خاطر، آرامش نفس و از بین رفتن بیم و هراس بیان کرده است (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴: ۹۰). از مجموع آنچه گفته شد، این گونه استنباط می‌شود که امنیت به معنای آرامش خاطر و نفس از دستیابی به منافع مادی و معنوی (دنیوی و اخروی) و عدم ترس به خاطر از دست دادن این منافع است. پس هرچه این آرامش خاطر را از بین ببرد یا ترسی ایجاد کند، مخل امنیت یا تهدید محسوب می‌شود. اگر با این نگاه به قرآن کریم مراجعه و در آیات آن تدبّر شود، با آیات بسیاری وجود دارد که به طور مستقیم یا ضمنی به یک یا چند عامل تهدید امنیت اشاره می‌کند. در این پژوهش، با بررسی دقیق‌تر این آیات و دسته‌بندی مفهومی آنها، ابعاد و مولفه‌های امنیت احصاء شده است. به این صورت که کل آیات قرآن کریم مطالعه و نسبت آنها با انواع مختلف امنیت بررسی شد. هر چند تعداد آیات مرتبط با موضوعات دفاعی و امنیتی بسیار بیشتر می‌باشد، اما در تحقیق حاضر ۴۲۶ آیه شریفه از ۵۸ سوره این مصحف شریف، که مرتبط با «ابعاد مختلف امنیت» بودند انتخاب و با مراجعه به تفسیر المیزان، نکات و دلالت‌های این آیات یادداشت گردید. سپس در چند مرحله،

دسته‌بندی آنها صورت گرفت و برچسب مفهومی برای هر دسته در نظر گرفته شد. در نهایت، الگوی به‌دست آمده توسط چند نفر از خبرگان علوم قرآنی، دفاعی و امنیتی، سیاسی و مدیریتی (اساتید حوزه و دانشگاه) مورد سنجش و اعتبار آن مورد تایید قرار گرفته است. الگوی حاصل از این پژوهش به شکل شماره سه می‌باشد:

شکل ۲: ابعاد و مؤلفه‌های امنیت در قرآن کریم

طبق یافته‌های این تحقیق، می‌توان پنج بعد اصلی برای امنیت برشمرد:

۱. امنیت از حیث تهدیدهای ناظر بر فرد: این بعد اشاره دارد به تهدیدها و عواملی که مخل امنیت در مقیاس یک فرد می‌باشد؛ به بیان دیگر، وجود و تحقق این عوامل سبب آرامش خاطر و نقص در آنها، موجب برهم زدن آسودگی خیال برای یک فرد

می‌شود. انواع امنیت در این بعد، ذیل دو دسته کلی قرار می‌گیرند: ۱- مولفه‌های مربوط به آسایش جسم و مولفه‌های مربوط به آرامش روح و روان. مؤلفه‌های آسایش جسم عبارتند از: «تغذیه و خوراک»^۱، «پوشش»^۲، «سکونتگاه»^۳، «انرژی»^۴، و «حمل و نقل»^۵؛ ۲- مؤلفه‌های آرامش روحی و روانی نیز شامل «چشم دوختن و دلبستگی به زینت دنیا»^۶، «تمایل و خیال شیطانی نسبت به نامحرم»^۷، «سستی و ناراحتی نسبت به دشمن»^۸، و «عدم خداباوری»^۹ می‌باشد.

۲. امنیت از حیث روابط بین افراد درون اجتماع: در این بعد، تعامل میان افراد در درون یک جامعه مورد توجه است. تهدیدهایی که به واسطه مراودات افراد یک جامعه ایجاد شده و ارتباط میان آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهد ذیل این بعد امنیت تعریف می‌شود. مؤلفه‌های ذیل این بعد را می‌توان به دو بخش تعاملات غیراقتصادی و تعاملات اقتصادی تقسیم نمود. مؤلفه‌های غیراقتصادی این بعد عبارتند از: «دروغ» که اشاره دارد به تهدیدهایی چون شهادت دادن گفتار دروغ^{۱۰}؛ سوگند دروغ، پیمان شکنی و خلف وعده^{۱۱}؛ تهمت و افترا^{۱۲}؛ «تفرقه»^{۱۳} مؤلفه‌ی دیگر این بعد می‌باشد که ناظر به تهدیدهای اختلاف، دشمنی، نزاع و کدورت میان افراد یک جامعه است؛ «خیانت در

^۱ (طه، ۱۱۸ و ۱۱۹) (قریش، ۴)

^۲ (حجر، ۸۲) (اعراف، ۷۴) (نحل، ۸۰ و ۸۱)

^۳ (قصص، ۲۹) (نمل، ۷) (طه، ۱۰)

^۴ (نحل، ۸)

^۵ (یونس، ۸۸) (طه، ۱۳۱) (قصص، ۷۹)

^۶ (نور، ۳۰ و ۳۱) (احزاب، ۳۲)

^۷ (آل عمران، ۱۳۲) (مجادله، ۱۰)

^۸ (رعد، ۲۸)

^۹ (نساء، ۱۳۵) (مائده، ۸) (مائده، ۱۰۶-۱۰۸)

^{۱۰} (نحل، ۹۱ و ۹۲) (مائده، ۱) (صف، ۲ و ۳)

^{۱۱} (نساء، ۱۱۲) (ممتحنه، ۱۲) (نور، ۴) (نور، ۱۱-۱۷)

^{۱۲} (آل عمران، ۱۰۳) (قصص، ۴) (مائده، ۹۰ و ۹۱) (اسراء، ۵۳) (آل عمران، ۲۰۰) (قلم، ۱۱) (طه، ۹۴)

(یوسف، ۶۷) (آل عمران، ۱۰۵)

امانت»^۱، «نسل و خانواده»^۲ که شامل ارتباط و محبت میان زن و شوهر و همچنین مسئله توالد و تناسل می باشد. مؤلفه‌ی «فساد جنسی و اخلاقی»^۳ که آیات بررسی شده در آن به دو موضوع زنا و همجنس گرایی اشاره دارد. «سرقت و دزدی»^۴، «قتل نفس و نقص عضو»^۵، «دوستی و نزدیکی با دشمنان»^۶، «ظلم به ضعیفان»^۷ و در نهایت «سحر و جادو»^۸، مؤلفه‌های مالی و اقتصادی ذیل بعد اجتماعی نیز عبارتند از: «ربا»^۹، «کم‌فروشی»^{۱۰}، «عدم انفاق»^{۱۱} که شامل آیاتی است که از بخل، احتکار و ذخیره مال (کنز) نهی نموده است و علاوه بر آن حفظ کرامت و رضامندی فقرا را مورد توجه قرار داده است؛ «حرام‌خواری»^{۱۲}، «رشوه»^{۱۳} و «کساد تجاری»^{۱۴} از دیگر مؤلفه‌های این بخش هستند.

۳. امنیت از حیث روابط بین مردم و حاکمیت جامعه: هرچه موجب آسیب دیدن این ارتباط یا یکی از طرفین آن شود، به عنوان تهدیدی برای کل جامعه محسوب شده و در زمره مؤلفه‌های امنیت شمرده می شود. اولین مؤلفه‌ی این بعد، «عدم وجود رهبر»^{۱۵}

۱ (آل عمران، ۷۵) (نساء، ۵۸)

۲ (بقره، ۱۰۲) (روم، ۲۱) (انعام، ۱۳۷) (اعراف، ۸۶) (نحل، ۷۲) (شوری، ۱۱) (ممتحنه، ۱۲)

۳ (اسراء، ۳۲) (نور، ۲ و ۳) (ممتحنه، ۱۲) (یوسف، ۳۱ و ۳۲) (شعراء، ۱۶۵ و ۱۶۶) (نمل، ۵۴ و ۵۵) (هود، ۷۸)

و ۷۹)

۴ (یوسف، ۷۰-۸۲) (مائده، ۳۸) (ممتحنه، ۱۲)

۵ (مائده، ۳۳) (محمد، ۲۲) (نساء، ۹۲) (بقره، ۱۷۸) (مائده، ۴۵)

۶ (مائده، ۵۱ و ۵۲) (مائده، ۵۷) (مائده، ۸۰) (آل عمران، ۲۸) (ممتحنه، ۱)

۷ (نساء، ۹) (مائده، ۲۲)

۸ (بقره، ۱۰۲) (یونس، ۸۱) (طه، ۷۳)

۹ (بقره، ۲۷۵-۲۸۱) (آل عمران، ۱۳۰) (روم، ۳۹)

۱۰ (شعراء، ۱۸۱-۱۸۳) (مطففین، ۱-۳) (هود، ۸۴ و ۸۵) (اسراء، ۳۵)

۱۱ (منافقون، ۷) (حدید، ۲۴) (نساء، ۳۷) (اسراء، ۲۹) (بقره، ۲۷۳) (اسراء، ۲۸) (توبه، ۳۴)

۱۲ (بقره، ۱۸۸) (نساء، ۲۹) (توبه، ۳۴)

۱۳ (بقره، ۱۸۸)

۱۴ (توبه، ۲۴) (توبه، ۲۸)

۱۵ (مائده، ۳)

در یک جامعه است. زیرا چنانچه جامعه‌ای فاقد رهبری باشد، مورد طمع و تهدید بیگانگان قرار می‌گیرد. مؤلفه‌ی دوم، مربوط به زمان تسلط حاکم ظالم بر یک جامعه است و همه مصادیق «ظلم حاکم جور» از فریب دادن تا عذاب و شکنجه را شامل می‌شود. در نهایت، چنانچه یک حاکم عادل رهبری یک جامعه را بر عهده داشته باشد، «عدم پیروی و تکریم حاکم عادل» برای جامعه، عامل تهدید محسوب می‌شود.

۴. امنیت از حیث روابط بین جبهه ایمان و جبهه‌های کفر: این بعد، جامعه اسلامی را به عنوان یک کل تلقی نموده و تقابل آن را با دشمنانش مدنظر قرار می‌دهد. در این بعد، آسیب‌هایی که از سوی دشمنان خارجی، جامعه اسلامی را تهدید می‌کند به عنوان مؤلفه‌های امنیت شناخته می‌شود. این مؤلفه‌ها را می‌توان در دو بخش عمده سخت و نرم تقسیم کرد. بخش سخت این بعد، همان تقابل نظامی، جنگ و قتال جبهه ایمان با جبهه کفر می‌باشد. اولین مؤلفه‌ی این بعد، «هدف از قتال»^۱ می‌باشد که در مجموع، مقابله با زورگویی و قتل و غارت دشمن، انتقام گرفتن از او، خوارکردن و تحلیل بردن قوای او، عذاب مشرکین، اصلاح محیط، برقراری صلح بین دو طائفه از مومنین و در آخر قتال به مثابه امتحان الهی را به عنوان اهداف جنگ سخت برمی‌شمارد. مؤلفه‌ی دوم، «شرایط و لوازم قتال»^۲ است که شامل مواردی چون لزوم تبعیت از امر به جهاد، قدرت مادی و معنوی، منع قتال در ماه‌های حرام و شرایط اسیر گرفتن از دشمن می‌شود.

۱ (ابراهیم، ۶) (طه، ۴۵) (زخرف، ۵۴) (بقره، ۲۴۶) (بقره، ۸۴ و ۸۵)

۲ (بقره، ۲۴۶) (اعراف، ۱۵۰) (نساء، ۶۰-۶۵) (اعراف، ۱۵۷) (نساء، ۸۱) (توبه، ۸۱) (ممتحنه، ۱۲)

۳ (ممتحنه، ۸ و ۹) (تحریم، ۹) (حدید، ۲۵) (حجرات، ۱۰) (بقره، ۲۴۴) (مائده، ۲۲ و ۲۳) (انفال، ۳۹) (انفال، ۵۸-۵۶) (اسراء، ۵) (کهف، ۹۴-۹۸) (نساء، ۱۰۳ و ۱۰۴) (مائده، ۱۱) (آل عمران، ۱۲۱ و ۱۲۲) (بقره، ۱۹۰-۱۹۵) (توبه، ۱۲-۱۶) (حج، ۳۹ و ۴۰) (توبه، ۱۲۳)

۴ (نمل، ۳۳) (انبیاء، ۸۰) (توبه، ۳۶) (بقره، ۲۱۷) (انفال، ۶۷) (محمد، ۴) (فتح، ۱۶)

سومین مؤلفه مورد بررسی در اینجا «انگیزه قتال»^۱ است. همه آیات این بعد، نهایتاً یک موضوع مهم را مورد اشاره قرار داده‌اند؛ اینکه تنها نیت و انگیزه مورد قبول پروردگار، تبعیت از امر الهی و امر ولی در حضور در میدان نبرد است. چه اینکه وجه ممیزه مومنین واقعی و منافقان، در همین انگیزه حضور نهفته است. «نصرت الهی»^۲ به عنوان مؤلفه‌ی چهارم دربرگیرنده آیاتی است که نصرت الهی برای مؤمنین را یک وعده و سنت الهی ذکر کرده و مصادیق متعددی از آن در جنگ‌های احزاب، بدر، حنین و... بیان می‌کند. «پیامد قتال»^۳ نیز آخرین مؤلفه‌ی این بعد در بخش سخت می‌باشد که عاقبت همه جنگ‌ها را فساد شهرها ذکر می‌کند. در جنبه نرم بعد جبهه‌ای، مؤلفه‌های امنیت عبارتند از: «منع از راه خدا»^۴ که با قول یا فعل صورت می‌گیرد. برخی از مصادیق آن شامل جلوگیری از انجام شعائر، مناسک و عبادات، تعرض به آبروی انبیاء و مصلحان دین و مانع کار آنها شدن، دور کردن مردم از قرآن، امر به منکر و نهی از معروف می‌باشد. مؤلفه‌ی بعدی، «تحریف دین»^۵ که شامل مواردی چون ایجاد انحراف در دین، ایجاد شک و تردید در عقاید مومنان، پنهان کردن یا تحریف معارف دین و افترا بستن به خدا است. سومین مؤلفه‌ی این بخش، «ایجاد اختلاف در دین»^۶ است که

۱ (توبه، ۱۳-۱۶) (بقره، ۲۴۶) (بقره، ۲۱۶) (توبه، ۳۸-۴۸) (نور، ۵۳) (احزاب، ۱۰-۱۲) (حدید، ۱۰) (انفال، ۷) (آل عمران، ۱۴۶) (توبه، ۱۱۱) (توبه، ۱۱۷) (توبه، ۱۲۰ و ۱۲۱) (آل عمران، ۱۵۲-۱۵۸) (آل عمران، ۱۶۵-۱۷۴)
 ۲ (احزاب، ۱۰ و ۹) (احزاب، ۲۵-۲۷) (روم، ۵) (توبه، ۲۵-۲۷) (انفال، ۱۷-۱۹) (حج، ۳۸-۴۰) (آل عمران، ۱۶۰)

۳ (نمل، ۳۴)

۴ (بقره، ۲۱۷) (آل عمران، ۲۱) (نساء، ۱۶۷) (انعام، ۲۶) (اعراف، ۴۵) (اعراف، ۸۶) (اعراف، ۹۰) (انفال، ۳۶) (توبه، ۹) (انعام، ۲۶) (هود، ۱۹) (ابراهیم، ۳) (نحل، ۸۸) (حج، ۲۵) (شعراء، ۴۹) (غافر، ۵) (محمد، ۱) (محمد، ۳۲) (محمد، ۳۴) (فتح، ۲۵) (مسد، ۱) (بروج، ۴-۱۰) (صف، ۸) (نوح، ۲۲-۲۴) (علق، ۹ و ۱۰) (انعام، ۸۰) (ص، ۶) (غافر، ۴) (طه، ۴۵) (هود، ۱۱۶)

۵ (بقره، ۱۵۹) (آل عمران، ۷) (انعام، ۹۱) (انعام، ۹۳) (انعام، ۱۳۷) (اعراف، ۴۵) (هود، ۱۹) (ابراهیم، ۳) (شوری، ۱۴) (مجادله، ۱۶) (یونس، ۶۹) (صف، ۷) (بقره، ۷۹) (بقره، ۱۴۰) (مائده، ۴۱) (مائده، ۷۷)

۶ (بقره، ۲۳۱) (آل عمران، ۱۰۵) (شوری، ۱۴) (جاثیه، ۱۷)

به دلیل ظلم و حسادت اهل دین خصوصاً علما اتفاق می‌افتد. مؤلفه‌ی چهارم؛ «هتک حرمت مقدسات»؛ فحش، ناسزا، طعنه و تمسخر حریم خدای متعال و مقدسات از نمونه‌های مؤلفه است. در پایان، مؤلفه‌ی «مکر و خدعه» قرار دارد و شامل بهانه آوردن مشرکان، دغلکاری به وسیله سوگند دروغ، سخنان فریبنده و پنهانی و... می‌باشد.

۵. امنیت از حیث رابطه بشر با محیط زیست: این بعد همان‌طور که از نام آن پیداست، به مهم‌ترین منابع حیات بشر - بدون توجه به دین و نژاد و قوم - اشاره دارد؛ به عبارت دیگر این بعد، بین جبهه ایمان و جبهه کفر مشترک است. مؤلفه‌های اصلی این بعد عبارتند از: «آب و هوا»^۱، «آب»^۲، «آب»^۳ اعم از آب برف و باران، آب چشمه‌ها، آب رودها و دریاها؛ «رویدنی‌ها»^۴، مؤلفه‌ی بعدی است که شامل سه دسته اصلی قابلیت کشت و حاصل‌خیزی خاک، میوه و سبزیجات برای خوراک انسان و گیاهانی برای خوراک دام می‌باشد. مؤلفه‌ی چهارم، «جانوران»^۵ است که آیات آن ناظر به پراکندگی حیوانات مختلف، کارکرد حمل و نقل و کارکرد زینتی حیوانات، استفاده از آنها به عنوان خوراک انسان و نیز استفاده از محصولات برخی از این حیوانات (مانند شیر و عسل) است. آخرین مؤلفه‌ی این بعد «بلاهای طبیعی»^۶ است که هر چند منشأ غیرانسانی دارد، اما امنیت بشر را مخدوش می‌کند؛ مانند سیل، طوفان، خشکسالی و

۱ (مائده، ۵۸) (انعام، ۶۸) (انعام، ۱۰۸) (انعام، ۱۲۳ و ۱۲۴)

۲ (یونس، ۲۱) (اعراف، ۱۲۷) (نحل، ۹۴) (انعام، ۱۱۲) (حج، ۵۲)

۳ (بقره، ۵۷) (طه، ۱۱۸ و ۱۱۹)

۴ (اعراف، ۵۷) (عنکبوت، ۶۳) (روم، ۲۴) (لقمان، ۱۰) (شوری، ۲۸) (نمل، ۶۰ و ۶۱) (بقره، ۶۰) (یونس، ۲۴) (یوسف، ۴۹) (ابراهیم، ۳۲) (نحل، ۱۰) (طه، ۶۵) (مؤمنون، ۱۸) (فرقان، ۴۸-۵۰) (یس، ۳۴) (ملک، ۳۰) (عبس، ۲۵)

۵ (اعراف، ۵۸) (عنکبوت، ۶۳) (روم، ۲۴) (لقمان، ۱۰) (ابراهیم، ۳۷) (بقره، ۵۷) (بقره، ۶۱) (بقره، ۱۲۶) (یونس، ۲۴) (یوسف، ۴۷-۲۹) (ابراهیم، ۳۲) (نحل، ۱۰) (نحل، ۱۱) (نحل، ۶۷) (طه، ۵۳) (طه، ۸۰) (مؤمنون، ۱۹ و ۲۰) (یس، ۳۳-۳۵) (عبس، ۲۶-۳۲)

۶ (لقمان، ۱۰) (شوری، ۲۹) (نحل، ۱۴) (نحل، ۶۶) (نحل، ۶۸ و ۶۹) (طه، ۵۳ و ۵۴) (مؤمنون، ۲۱)

۷ (یونس، ۲۲) (یوسف، ۴۷-۴۹) (اسراء، ۶۷-۶۹)

زلزله.

مهم ترین بعد و مؤلفه ی امنیت:

از میان ابعاد و مؤلفه های ذکر شده، مهم ترین مؤلفه ها، «مؤلفه های نرم ذیل بعد روابط بین جبهه ایمان و جبهه های کفر» می باشد. استناد این مطلب، تکرار عبارت «مَنْ أَظْلَمُ مِنْ...» در پانزده آیه ی شریفه است.^۱ همه این آیات به مضمون مشابهی اشاره دارند. طبق این آیات، ظالم ترین مردم، افرادی هستند که مرتکب جرم هایی از قبیل دروغ بستن به خدا و به این ترتیب گمراه کردن مردم و همچنین تکذیب آیات الهی و روی برگرداندن از آن، می شوند. بنابراین ظلم آنها بزرگترین ظلم بوده و تهدیدی که به این واسطه ایجاد می شود، بزرگترین تهدید است. بنابراین می توان ادعا کرد که مؤلفه های ناظر بر این تهدیدها، از اهمیت بالاتری برخوردارند.

پیرامون نفاق:

تعداد زیادی از آیات قرآن به موضوع منافقان پرداخته است. کلمه «منافق» اسم فاعل از باب مفاعله از ماده «نفاق» است، که در عرف قرآن به معنای اظهار ایمان و پنهان داشتن کفر باطنی است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۹: ۴۷۰). منافق یعنی آن که ایمان را اظهار و کفر را در دل پنهان می داشتند. چون کسی را منافق گویند که اظهار اسلام کند ولی در باطن کافر باشد و معنا ندارد که چنین کسانی در بین لشکر کفار باشند. پس لاجرم در میان مسلمین بوده اند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۱۳۰). برخی از آیات مرتبط با منافقان، به ویژگی های منافقان پرداخته است؛ مانند «ریاکاری» که از نظر قول و از نظر فعل کذب می گویند و به گفتار و کردار خود معتقد نیستند و «عافیت طلبی و ترس از دست دادن منافع» که برای حفظ منافع دنیایی خود، اعم از جان و مال، متناسب با حوادث موضع می گیرند و عمل می کنند. به-

۱ (بقره، ۱۱۴) (بقره، ۱۴۰) (انعام، ۲۱) (انعام، ۹۳) (انعام، ۱۴۴) (انعام، ۱۵۷) (اعراف، ۳۷) (یونس، ۱۷) (هود، ۱۸) (کهف، ۱۵) (کهف، ۵۷) (عنکبوت، ۶۸) (سجده، ۲۲) (زمر، ۳۲) (صف، ۷)
۲ (نساء، ۱۴۲ و ۱۴۳) (منافقون، ۱)
۳ (بقره، ۱۴) (بقره، ۷۶) (توبه، ۸۶-۹۶) (عنکبوت، ۱۰-۱۱) (احزاب، ۱۲-۱۵) (منافقون، ۴) (توبه، ۴۱ و ۴۲)

گونه‌ای که مادام که اذیتی ندیده‌اند دم از اسلام می‌زنند، همین‌که آزار دیدند به عقب برمی‌گردند. مؤلفه مهم دیگر قابل بحث ذیل موضوع منافقان؛ «تخلف از امر ولی»^۱ است. طبق منطق قرآن، فرق گذاشتن بین خدا و رسول او نفاق است و کسی که ادعا می‌کند تسلیم حکم خدا است، ولی نسبت به حکم رسول توقف و تردید دارد بدون شک منافق است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴: ۶۴۴). منافقان نیز چنانچه حکم ولی به سودشان باشد، مطیع هستند و در غیر این صورت، از آن حکم برمی‌گردند. زیرا آنان هوای خود را تبعیت می‌کنند و قصد ندارند که از حق اطاعت کنند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۵: ۲۰۳)؛ از این نافرمانی و عدم تبعیت، ابراز خرسندی و رضایت می‌کنند و کراحت دارند از اینکه با مال و جان خود در راه خدا جهاد کنند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۴۸۵). گاهی منافقان (که در صف مؤمنین قرار دارند) نه تنها از دستور سرپیچی می‌کنند، بلکه درصدد تصمیم‌سازی برای ولی برآمده و بر خلاف وحی الهی، اصرار به پذیرش پیشنهاد کفار و امری که به سود آنها است می‌کنند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۶: ۴۰۹). تا آنجا که ممکن است حتی برای قتل ولی به صرافت افتند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۴۳۹).

مؤلفه‌ی بعدی موضوع نفاق، «ایجاد سستی در بین مؤمنین»^۲ است؛ مثلاً بازداشتن مومنین از جهاد، انتشار شایعات دروغ برای ایجاد دلهره و اضطراب بین مومنین یا انفاق-کنندگان را مورد ملامت و تمسخر قرار می‌دهند. «دوستی با دشمنان»^۳ مؤلفه‌ی بعدی است که به‌طور کلی شامل تمایل به کفار، دوستی با آنها و اطاعت پنهانی از آنها می‌شود. «فسادگستری منافقان»^۴ مؤلفه‌ی آخر این بخش است که نمونه‌های متعددی از فساد منافقان را دربرمی‌گیرد؛ به‌طور مثال، درصورت قدرت یافتن، حرث و نسل را نابود؛ امر به منکر و

۱ (نور، ۵۰-۴۷) (احزاب، ۳-۱) (نساء، ۶۱) (توبه، ۸۱) (توبه، ۶۴ و ۶۵)

۲ (آل عمران، ۱۷۳) (احزاب، ۶۰) (توبه، ۷۹) (توبه، ۷۵-۷۷) (انفال، ۴۹) (نساء، ۸۸ و ۸۹) (توبه، ۶۷)

(منافقون، ۷)

۳ (نساء، ۱۳۸-۱۴۴) (مجادله، ۱۴-۱۶) (محمد، ۲۶) (آل عمران، ۱۱۹)

۴ (بقره، ۲۰۴ و ۲۰۵) (توبه، ۶۷) (توبه، ۷۳ و ۷۴) (منافقون، ۲) (آل عمران، ۱۱۸) (مائده، ۶۰-۶۲) (محمد، ۲۹)

و (۳۰) (مدثر، ۳۱)

نهی از معروف، کارشکنی و شرارت می کنند، دین را مورد تحقیر و استهزاء قرار می دهند، مردم را از دین خدا برمی گردانند و نسبت به دین و اهل دین کینه ورزی می کنند. دو نکته مهم در رابطه با مساله نفاق، قابل توجه و تأمل است؛ ۱- باتوجه مطالب پیش گفته، منافقان همه ابعاد امنیت را مخدوش می کنند؛ مثلاً در بعد تهدیدهای ناظر بر فرد، منافقان در مومنان سستی ایجاد می کنند؛ در بعد روابط بین افراد در یک اجتماع، فسادهای مختلفی را از جمله ایجاد اختلاف بین مومنین مرتکب می شوند؛ در بعد روابط بین مردم با حاکمیت، مردم را از پیرامون ولی و رهبر پراکنده می سازند؛ در بعد روابط بین جبهه ایمان و جبهه های کفر، با دشمنان رابطه دوستی برقرار و از آنها تبعیت می کنند؛ حتی در بعد رابطه با محیط زیست نیز سبب نابودی حرث (زراعت) می شوند. ۲- خطر منافقان برای مسلمانان از خطر مشرکان بیشتر است!

۴. نتیجه گیری

امنیت به معنای آرامش خاطر و نفس از دستیابی به منافع مادی و معنوی، عدم ترس بخاطر از دست دادن این منافع است. پس هر عاملی که این آرامش خاطر را از بین ببرد یا ترسی ایجاد کند، مخل امنیت بوده و به عنوان یک تهدید محسوب می شود. در این پژوهش، با بررسی دقیق آیات قرآن، همه عوامل برهم زننده آرامش خاطر یا موجد ترس، شناسایی و با دسته بندی مفهومی آنها، ابعاد و مؤلفه های امنیت احصاء شده است. طبق یافته ها، پنج بعد اصلی برای امنیت می توان برشمرد: ۱. بعد امنیت از حیث تهدیدهای ناظر بر فرد: شامل مؤلفه های خوراک، پوشش، سکونتگاه، انرژی و حمل و نقل در بخش مادی و دلبستگی به زینت دنیا، تمایل و خیال شیطانی، سستی و ناراحتی نسبت به دشمن و خدا باوری در بخش روحی و معنوی؛ ۲. بعد امنیت از حیث روابط بین مردم در یک اجتماع: شامل مؤلفه های ضدق در گفتار و عمل، وحدت امت، حفظ امانت، نسل و

خانواده، فساد جنسی و اخلاقی، سرقت و دزدی، قتل نفس، دوستی و نزدیکی با دشمنان، ظلم به ضعیفان و سحر و جادو در بخش تعاملات غیراقتصادی، و ربا، کم‌فروشی، عدم انفاق، خرام‌خواری، رشوه و کسادى تجارت در بخش تعاملات اقتصادى؛ ۳. بعد روابط بین مردم و حاکمیت: شامل مؤلفه‌های عدم وجود رهبر، ظلم حاکم جور، عدم پیروی و تکریم حاکم عادل؛ ۴. بعد امنیت از حیث روابط بین جبهه ایمان و جبهه‌های کفر: شامل مؤلفه‌های هدف از قتال، انگیزه قتال، شرایط و لوازم قتال، پیامد قتال و نصرت‌های الهی در قتال در بخش سخت و منع از راه خدا، تحریف دین، ایجاد اختلاف در دین، هتک حرمت مقدسات و مکر و خدعه در بخش نرم؛ ۵. بعد امنیت از حیث رابطه با محیط زیست: شامل مؤلفه‌های آب و هوا، آب، رویدنی‌ها، جانوران و بلاهای طبیعی.

طبق الگوی به‌دست آمده، برخی از تهدیدها، در سطح فردی قابل تعریف است. به عبارت دیگر، آرامش خاطر یک فرد در درون یک جامعه ما مورد تهدید قرار می‌دهد. نوع دیگری از تهدیدها، در تعاملات میان افراد (اعم از تعامل پولی یا غیرپولی) بروز می‌یابد و سبب ایجاد اختلال در ارتباط میان افراد یک جامعه می‌شود. عوامل برهم‌زننده آرامش خاطر در این نوع از امنیت، مربوط به تعامل اجتماعی افراد درون جامعه است. بعد سوم امنیت، به ارتباط میان افراد و رهبری جامعه می‌پردازد. تهدیدهای احصاء شده برای جامعه در این بعد ناشی از سه چیز است: اول عدم وجود رهبر در یک جامعه، دوم ظلم حاکم جور، سوم عدم تکریم و پیروی حاکم عادل. بعد چهارم، رابطه بین جبهه ایمان و جبهه‌های کفر را مورد توجه قرار می‌دهد. در این ارتباط، امنیت جبهه ایمان از طریق دو نوع تهدید سخت و نرم توسط جبهه‌های کفر مورد تهدید واقع می‌شود. بعد پنجم نیز اشاره به منابع حیات بشر دارد و بین مؤمنین و کفار مشترک است؛ به این معنی که اگر این بعد از امنیت مخدوش شود، حیات همه جوامع فارغ از دین و نژاد و مذهب تهدید خواهد شد. منافقان نیز، کفار باطنی هستند که با تظاهر به ایمان، در جبهه ایمان قرار گرفته‌اند اما به جبهه کفر تمایل داشته، با آنها دوستی برقرار نموده و از دستورات آنها تبعیت می‌کنند و تهدیدهای ناشی از آنها، در همه ابعاد ذکر شده امنیت بروز می‌یابد.

پیشنهادهای

در رابطه با پیشنهادهای پژوهشی باید گفت هر کدام از ابعاد ذکر شده، دارای ظرفیت بالقوه برای بسط و توسعه است. از جمله موارد مهمی که در ادامه می توان به آن پرداخت، ترجمه مؤلفه ها به مقتضیات امروزی و یافتن مصادیقی برای آنها جهت تبیین بهتر موضوع می باشد. همچنین شناسایی روش های کشف، مقابله و دفع تهدید از مواردی است که به کاربست الگو کمک می کند. در رابطه با پیشنهاد کاربردی نیز به نظر می رسد بازنگری ساختاری و فرایندی در برخی از سازوکارهای دفاعی و امنیتی موجود کشور مورد نیاز می باشد. زیرا الگوی به دست آمده در این تحقیق، اولاً امنیت و دفاع را به طور جامع نگرینسته و آن را صرفاً به جنبه های سخت محدود نمی کند؛ ثانیاً در وزن دهی به اهمیت و تاثیر هر کدام از این ابعاد و مؤلفه ها، تعدیل و اصلاح ایجاد می کند.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم. (۱۳۸۹). ترجمه ناصر مکارم شیرازی. مشهد. انتشارات آستان قدس رضوی.
- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۶). امنیت و ابعاد آن در قرآن. نشریه الهیات و معارف اسلامی (مطالعات اسلامی). شماره ۷۵. ۱۱-۳۸. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1198982>
- اسلامی، علیرضا. (۱۳۸۵). امنیت در قرآن. فصلنامه علوم سیاسی. دوره ۹، شماره ۱. ۵۹-۸۰. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/269210>
- امامی، سیدمجتبی و جوادی، مجتبی. (۱۴۰۰). واکاوی مفهوم حکمرانی در پرتو کلمه «اطاعت» در قرآن کریم، امنیت ملی، سال یازدهم، شماره ۴۲، ۴۳-۷۴. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1851187>
- باهوش فاردقی، محمود. (۱۳۹۶). بررسی مفهوم یا استعاره ای امنیت ملی در نظریه ی سازه انگاری. سیاست (دانشگاه تربیت مدرس)، سال چهارم، شماره ۱۰۱، ۱۴-۱۱۲. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1239302>
- بصیری، محمدعلی و افشاری، عبدالحمن. (۱۴۰۰). پیوست فرهنگی و نقش آن در توسعه امنیت ملی، مطالعات حقوق شهروندی، سال پنجم، شماره ۲۰، ۸۸۹-۹۱۳.
- ترابی، اویس و علی اکبری رنانی، علیرضا. (۱۴۰۰). ارزیابی خالص: الگویی در حوزه ارزیابی های دفاعی - امنیتی، فصلنامه مدیریت و پژوهش های دفاعی، سال بیستم، شماره ۹۱، ۷-۲۹. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1823761>

- جهانی، محمد. (۱۳۹۲). تأثیر اقلیت گرایي مذهبی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر نقش سلفیت). آفاق امنیت، سال ششم، شماره ۲۰، ۴۴-۴۵.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1086731>
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۳۷۴). مفردات الفاظ القرآن. دمشق: دارالقلم.
- ربیعی، علی. (۱۳۸۲). امنیت ملی، مفهومی در حال تکوین، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال هجدهم، شماره ۱۹۷-۱۹۸، ۱۲۴-۱۴۳.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/95935>
- روشندل، جلیل. (۱۳۹۹). امنیت ملی و نظام بین المللی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). چاپ دوازدهم (چاپ اول: ۱۳۷۴).
- زندی، محمدرضا و سیاه‌بالایی، بهرام (۱۳۹۹). نقش فضای مجازی در تهدید علیه امنیت ملی، پژوهش‌های کاربردی در علوم انسانی و علوم اسلامی، دوره چهارم، ۲۱۱-۲۲۲.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1796502>
- سهرابی، حیدر. (۱۳۹۷). مؤلفه های امنیت پایدار از منظر قرآن کریم. پژوهش نامه نظم و امنیت انتظامی، سال یازدهم، شماره اول (پیاپی چهل و یکم). ۱-۲۶.
- <https://www.sid.ir/paper/380284/fa>
- صادقی‌جقه، سعید. (۱۴۰۰). سیاست زدگی و حکمرانی امنیت ملی؛ روندها، الگوها و پیامدها. مطالعات راهبردی، سال بیست و چهارم، شماره ۹۱، ۶۵-۱۱۸.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1791003>
- صدرانیا، حسن (۱۳۹۹). ارزیابی نقش شورای امنیت کشور در ساختار حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات راهبردی، سال بیست و سوم، شماره ۹۰، ۱۱۱-۱۴۵.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1763154>
- امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات راهبردی، سال بیست و سوم، شماره ۹۰، ۱۱۱-۱۴۵.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۷۴). تفسیر المیزان. ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی. قم. انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- علویان، مرتضی و محمدی‌راد، مهدی. (۱۳۹۹). بررسی ابعاد امنیت ملی در الگوی نظری عقلانیت اسلامی، سیاست متعالیه، سال هشتم، شماره ۲۹، ۱۴۸-۱۶۶.
- غریاق زندی، داوود. (۱۳۸۹). مفهوم امنیت ایمانی در قرآن کریم. مطالعات راهبردی. دوره ۱۴، شماره ۴. ۵-۳۴.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/847746>
- غریاق زندی، داوود. (۱۳۹۲). نسبت عدالت اجتماعی و امنیت ملی: چارچوب نظری. مطالعات راهبردی، شماره ۶۱، ۷-۳۲.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1032072>
- کاویانی، محمدهادی. (۱۳۹۸). امنیت ملی در قرآن کریم. مدیریت سرمایه اجتماعی. دوره ۶، شماره ۳. ۳۷۳-۳۹۳.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1521243>
- کریمی قهرودی، محمدرضا؛ معین آزاد، شیما و کریمی قهرودی ابراهیم. (۱۴۰۲). گونه شناسی مفهوم و عناصر اصلی فضای سایبر در اسناد راهبردی امنیت سایبری ملی کشورهای منتخب. فصلنامه امنیت ملی. سال سیزدهم. شماره ۹. ۳۶-۴۷.
- https://ns.sndu.ac.ir/article_2465.html
- کلانتری، فتح‌اله. (۱۳۹۹). گونه‌شناسی تهدیدهای هیبریدی و کاربست آن در سطوح امنیت جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه امنیت ملی. سال دهم. شماره ۳۸. ۲۵۵-۲۹۲.
- https://ns.sndu.ac.ir/article_1263.html

- کوشکی، محمدصادق و افشاری بدرلو، تورج و بروایه، احمد. (۱۴۰۰). تقابل روسیه با آمریکا در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا برپایه آیین جنگ هیبریدی گراسیمف (مطالعه موردی: سوریه و لیبی)، مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره چهاردهم، شماره ۲۱، ۵۳-۷۳.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1806736>
- لطیفی، میثم. (۱۳۹۰). روش شناسی راهبردهای تدبیر در قرآن کریم، استقرایی از پژوهش‌های میان‌رشته‌ای مدیریت اسلامی در دهه اخیر. اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)، دوره پنجم، شماره ۲، ۲۵-۵۵.
https://smt.isu.ac.ir/article_160.html
- لکزایی، صدیقه. (۱۳۸۹). بررسی مناسبات ایمان و امنیت در قرآن با تکیه بر نظریه ادارکات اعتباری علامه طباطبائی. فصلنامه علمی پژوهشی علوم اسلامی. سال پنجم، شماره ۱۹، ۸۵-۱۰۴.
- محمداف، آچ و اشراقی، مرتضی و حافظی‌صفت، محمد. (۱۴۰۰). تاثیر جهانی‌شدن بر روی مظاهر و جنبه‌های نظری و مفهومی امنیت ملی حکومت‌ها در قرن ۲۱، پژوهش نامه تاریخ، سیاست و رسانه، سال چهارم، شماره ۱۶، ۵۷-۸۰.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1846573>
- ملک‌شاهی، مجتبی و حسنی‌فر، عبدالرحمن و کشیشیان سیرکی، گارینه. (۱۴۰۰). وضعیت حکمرانی خوب و امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۷)، جامعه شناسی سیاسی ایران، سال چهارم، شماره ۱۶، ۳۷۰-۳۸۸.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1857745>
- منصوری، بهمن. (۱۳۸۵). امنیت و ابعاد آن در قرآن کریم. فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی. شماره ۲۹، ۷-۳۱.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/273166>
- نادری، محمد؛ گودرزی، مهناز و امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد. (۱۴۰۲). تاثیرات سدسازی ترکیه بر امنیت ملی ایران. فصلنامه امنیت ملی. سال سیزدهم، شماره ۵۰، ۱۵۵-۱۸۴.
https://ns.sndu.ac.ir/article_2802.html
- نظم‌فر، حسین و علوی، سعیده و عشقی چهاربرج، علی. (۱۳۹۷). ارزیابی امنیت در فضاهای عمومی شهری (نمونه موردی: پارک‌های شهر تهران)، برنامه ریزی و آمایش فضا، دوره بیست و دوم، شماره ۲، ۱۶۵-۱۳۳.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1412469>
- یگانگی، سیدکامران و عبایی، پریسا. (۱۳۹۹). ارائه مدل مفهومی و سیستماتیک از امنیت ملی، پژوهشنامه مدیریت و مهندسی صنایع، سال دوم، شماره ۳، ۴۷-۵۷.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1692513>
- یوسفی جویباری، محمد و صیدی محمدی، یاسر و فتاحی، علیرضا. (۱۳۹۱). نابرابری های قومی و امنیت ملی، مطالعات جامعه شناسی، سال چهارم، شماره ۱۵، ۱۲۱-۱۳۸.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1128215>

COPYRIGHTS

© 2025 by the authors. Published by The National Defense University. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

